

**“TÜRK TARİH TEZİ”
ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME⁺
Ahmet Şimşek***

**"Biz daima hakikat arayan
ve onu buldukça ve bulduğumuza kani oldukça
ifadeye cüret gösteren adamlar olmalıyız."
M. Kemal Atatürk**

Giriş

Tarih kavramı, geçmişe ait olanı ifade etmesinin yanında, geçmişin “biz” için değerli olduğuna karar verdiğimiz ya da inandığımız kısmının bugünkü (şimdiki) zamanda yeniden anlamlı bir hale getirilmesi süreci ve işi olarak kabul edilir. Bu haliyle “geçmişe ait bilginin” safça bir merakın sonucu olarak ortaya çıkmadığı da pekâlâ söylenebilir. Diğer bir deyişle tarih, kişilerin ya da toplumların bitmek tükenmek bilmeyen salt geçmiş meraklarını tatminden ziyade -ki bu oldukça önemlidir- en masum biçimiyle “şimdiyi” anlamlı kılmak, dahası “geleceği” kurmak¹ için başvurulmuş bir referans kaynağı hükmünde sayılabilir. Bu yüzü ile tarih, ilk örneklerinden başlamak üzere ister istemez beklentisel bir inşa süreci olarak karşımıza çıkar. Yani, “şimdiyi” anlamlı kılmaya çalışan kişi-kurum-topluluk ya da toplumlar, geçmişin şimdi için anlamlı olan kısmını bir yerde hatırlayarak, “bugün”de yeniden kurdukları anlatılarla “tarihi üretmiş” olurlar. Dahası, “şimdiyi” anlamlı kılmak ya da geleceği kurmak için gösterilen çaba aslında tarihi de, tarihi yazma usullerini de yeniden inşa eder. Bu sebeple de tarih-iktidar² arasında hiç de masum olmayan bir ilişki hep vardı ve bu bundan sonra da olmaya devam edecektir.

19. Yüzyıla kadar vakanüvis geleneğinin “sadece geçmişte olanları yazma” iddiasıyla başlayan, pozitivist bilim geleneği ile tam bir metodolojik hüviyet kazanan ve “modern” olarak nitelenen tarihin serüveninde de iktidar vurgusunu her halükarda görmek mümkündür. Çünkü yukarıda bahsedildiği gibi tarih çalışma alanının bundan kaçınma imkânı epistemolojik ve hatta ontolojik olarak yok gibidir. Kaldı ki bahsedilen yüzyılda, tarihin bilimleşme serüveni ile paralel ilerleyen ulusçu düşüncenin rüştünü ispat etme çabası, modern tarih düşüncesini hem metodolojik (nasıl sorusunun karşılığı) olarak hem de ilgi alanı (ne sorusunun karşılığı) bakımında etkilemiş, hatta biçimlendirmiştir. Bu çerçevede her ulus kendi “eski ve şanlı geçmiş”ini araştırarak, kanıtlara dayalı bir biçimde ortaya çıkarma, halkına ve dünya toplumlarına gösterme mücadelesi vermiştir. Bu durumda tarih-ulusçuluk ilişkisi adeta ikili sarmal gibi işlemiştir. Yani ulusun “eski ve şanlı geçmişi” ortaya çıkarıldıkça ulusçu düşünce güç kazanmış, ulusçu düşünce güç kazandıkça ve iktidar olma imkânı buldukça da modern tarihçilik çerçevesinde ulusal bir tarih yaratmak için çalışmalara hız verilmiştir. Bu devirdeki ulusçu tarih çalışmaları, “ulusal gerçekliğin” yeniden üretimi için adeta bir lokomotif görevi üstlenmiştir.

Modern tarihçiliğin benimsenmesi ve kurumsallaşması bakımından Türkiye’de de Dünya’dakilere paralel bir gelişmenin yaşandığını söylemek mümkündür. Bu çerçevede Osmanlıda pek çok alanda olduğu gibi tarih alanında da çeşitli yenilikler denenmiştir. Bu yenilikler sadece metodolojik olarak modern bir tarzın benimsenmesini değil, aynı zamanda Osmanlı tarihi düşüncesinden Türk ulus tarihi düşüncesine geçilmesini de içermiştir. Osmanlı’da modern tarih yazımının Ahmet Cevdet Paşa ile başladığı, Ahmet Hilmi Efendi, Ahmet Mithad Efendi, Ahmet Vefik Paşa ve Süleyman Paşa ile devam ettiği bilinmektedir.³ Ancak Osmanlı döneminde ilk *Türk Tarihi* kitabı Necip Asım⁴ tarafından, 1900 yılı gibi geç sayılabilecek bir tarihte yayımlanmasının sebebi, şüphesiz ayakta kalma mücadelesi veren Osmanlı Devleti ve aydın çevresinin “İttihad-ı Osmanî” düşüncesine önem ve öncelik vermesidir. Ancak malum olduğu üzere 1912 yılında yaşanan “Büyük Balkan Felaketi” ile Türklük düşüncesine daha çok itibar edilmesi sonucunda artık Türk tarihi konusunun daha sistemli bir şekilde ele alınmaya başladığı görülür. Türklüğü tarih malzemesi olarak

⁺ Bu makale 2012’de *Türkiye Günlüğü* dergisinin 111. sayısında, 85-100. sayfalar arasında yayınlanmıştır.

* Doç. Dr., Sakarya/Marmara Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi A.B.D. ahmet.simsek@marmara.edu.tr

¹ Felsefeci akademisyen Prof. Dr. Ahmet İnam, bu konuyu enine boyuna tartıştığı “Tarih Geleceğe Yazılır” adlı makalesinde, özünde tarihin gelecek kaygısıyla ortaya çıktığını iddia eder. Bkz: Ahmet İnam, “Tarih Geleceğe Yazılır”, *Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay’a Armağan Kitabı* (Ed. Recep Kılıç ve ark.), Gazi Kitapevi, Ankara, 2005, s. 199-204. Çalışmada yapılan kısa açıklama ile her ne kadar “ideolojik, ütopyik ve bir öğretinin yönlendirdiği tarih yazımı dışında bunun “belli bir zaman, hayat ve insan anlayışından kaynaklandığı” söylene de biz bu iddiaya olumlu yaklaşmadığımızı dile getirme gereği duyuyoruz. Çünkü salt gelecek kaygısıyla pragmatik bir biçimde tarihe yaklaşmak, çoğu zaman yanılmak pahasına kurgulamaya yol açacağı için tarihin zamansal olarak sıkıştırılmamış bir “şimdiyi” anlamlandırmak ve kendimizi konumlandırmak için değerli olabileceğini belirtmeliyiz.

² Buradaki iktidarı salt siyasal bir güç olarak değil de Foucault-vari bir anlamda düşünerek genişlettiğimizde, sadece tarihin değil, genel olarak bilgi üretimi ve dönüşümünün de bundan bağımsız bir geçmişe-geleceğe sahip olamayacağı kolaylıkla iddia edilebilir.

³ Mustafa Oral, *Türkiye’de Romantik Tarihçilik (1910-1940)*, Asil Yayınları, Ankara, 2006, s.72.

⁴ Necip Asım’ın yazmış olduğu kitabın daha sonra Türk Tarih Tezi ile ortaya çıkacak Kemalist tarih yazımına büyük etki yaptığı söylenmiştir: Etienne Copeaux, *Tarih Ders Kitaplarında (1931-1993) Türk Tarih Tezinden Türk İslam Sentezine*, (2. Baskı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000, s.21.

ele alma işi, "Türk Derneği"nin (1908-1911), "Tarih-i Osmani Encümeni"nin (1909-1928), "Asar-ı İslamîye ve Milliye Tetkik Encümeni"nin (1915) ve "Türk Ocakları"nın (1912-1930) çalışmalarıyla gelişmiştir. Sonradan adına "Türk Tarih Tezi" denilecek olan yönelişin meşruiyetini sağlayacak olan araştırma ve bulgular, bu bahsi geçen kurumlarda yapılmış; dergilerde işlenen fikirlerin çoğu, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerini teşkil etmiştir.⁵

Balkan ve Kafkas bölgeleri ile Türkistan ve Kırım'ın millileşme süreçlerini hem düşünsel hem de eylem bağlamında yaşamış olan Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu, Sadri Maksudi Arsal, Zeki Velidi Togan gibi Rus işgalindeki Türk yurtlarından gelenlerin yanında, Türkiye topraklarından yetişen Ziya Gökalp ve Fuat Köprülü'nün deneyimleri ve çalışmaları ile modern Türk tarihçiliğinin mayalandığı ve biçimlendiği söylenebilir. Bu çerçevede bahsi geçen kişilerin hem Meşrutiyet döneminde hem de Milli Mücadele yılları ve daha sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde iktidarın plan ve politikalarına fikri anlamda etki ederek varolageldikleri, daha sonradan "resmi ideoloji" olarak kabul edilen ve tanımlanan "Kemalist" düşüncenin oluşmasında etkin oldukları kabul edilmektedir. Bu yazının konusu olan Türk Tarih Tezi de "resmi ideoloji" bağlamında tam da bu dönemde 1930'lu yıllarda inşa edilmiştir.

1. Türk Tarih Tezi Nedir?

Atatürk 1927 yılında, CHP'nin İkinci Kurultayı'nda okuduğu büyük Nutuk'ta Türk tarihine ilişkin şöyle bir değerlendirmede bulunmuştur.⁶

"En kesin, en belirgin, en somut tarihsel kanıtlara dayanarak söyleyebiliriz ki, Türkler, on beş yüzyıl önce Asya'nın göbeğinde çok büyük devletler kurmuş ve insanlığın her türlü yeteneğine belirti olmuş birer unsurdur. Elçilerini Çin'e gönderen, Bizans'ın elçilerini kabul eden bu Türk devleti, atalarımız olan Türk ulusunun kurduğu bir devlettir"

Yeni Türk devletinin kurucusu olarak Atatürk'ün dile getirdiği bu söz ve düşüncenin daha sonradan çalışmaları başlatılacak Türk Tarih Tezi'ni oluşturmak için belirlenmiş siyasi bir söylemin ilk temsilleri olduğu, bu söylem çerçevesinde Tezin biçimlendiği söylenebilir. Ancak 1928 yılında gerçekleştirilen "Dil Devrimi" ve alfabe değişikliği ile homojen bir ulus yaratma çabalarının bir uzantısı olarak tarihe ayrı bir değer atfedilmesi söz konusu olmuştur. Çalışmaları hızlandıran gelişmenin Notre Dame de Sion'da öğrenim gören Afet İnan'ın bir gün Fransızca ders kitabında "Türklerin medeniyet yaratamayan barbar kavimler olduğu"na ilişkin bilgiyi Atatürk'e göstermesi ve Atatürk'ün de bunun üzerinde durarak, konuyla ilgilenmesini emrettiği bilinmektedir. Bu çerçevede yapılan ilk iş; özellikle yeni nesillere ulusal bir tarih bilinci vermek amacıyla okullarda okutulmak üzere bir milli tarih kitabı yazılmasıdır. Çünkü bilinmektedir ki ortak bellek okul çağındaki söylemden beslenmektedir.⁷ Bu amaçla ilk girişim Afet İnan ve Atatürk'ün birlikte kaleme aldıkları ve ilk denemelerini de Afet İnan'ın Musiki Okulunda yaptığı "Türk Çocuklarına Tarih Dersleri" adlı kitaptır. Bu kitap Atatürk'ün tarih tezine ve daha sonraki çalışmalarına da kaynak oluşturmuştur.⁸ Atatürk bu amacı gerçekleştirmek için Türk Ocakları bünyesinde 16 üyeden oluşan Türk Tarihini Tetkik Heyeti'nin oluşturulmasını sağlamış, *Türk Tarihinin Ana Hatları* (bundan sonra TTAH olarak anılmıştır) adı verilen ilk eser bu çerçevede vücut bulmuştur.

Atatürk'ün konuya ilişkin bizzat isteği üzerine, çoğunluğu meclis üyesi olan ve 1930 yılında Türk Ocağı içinde kurulan Türk Tarihi Tetkik Heyeti üyelerince kısa zamanda tek ciltlik bir Türk Tarihi hazırlanmıştır.⁹ Kitap, ilgili zatlara gönderilmesi ve fikir alınması amacıyla il etapta sadece 100 adet basılmıştır.¹⁰ Ancak bu kitap, acele yazılmasından dolayı beklenen iltifatı görmemiştir.¹¹ Kitapta dikkat çekici olan noktalardan bir diğeri ise Osmanlı devrine gereken yerin verilmemiş olmasıdır. Diğer yandan kitabın kaynakçasında bir tek Osmanlı tarihi yazarına yer verilmemesi; buna karşın yararlanılan eserlerin tamamının batılı ve müsteşriklerin çalışmalarından oluşması bir başka dikkat çeken husustur. Buna rağmen, özeti çıkarılarak *Türk Tarihinin Ana Hatları Methal Kısmı*¹² (bundan

⁵ Seyfullah Kara, "Milli Tarih Anlayışının Romantik Devri: Cumhuriyetin İlk Yılları", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 23, 2004, s.325.

⁶ Atatürk, Mustafa Kemal, *Nutuk-Söylev, Vesikalar ve Belgeler*, C.III, 1998, s.1839.

⁷ Copeaux, a.g.e., s.1.

⁸ Oral, a.g.e., s.257.

⁹ Büşra Ersanlı Behar, *Tarih ve İktidar*, Afa Yayınları, İstanbul, 1996, s.99.

¹⁰ Bu kitapta yapılan bilgi hataları ve metodolojik sorunlara ilişkin özellikle Darülfünun Hocalarının hazırladıkları eleştiri önemli olmuştur.

¹¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya göre "boyacı küpüne batırılıp çıkarılmak suretiyle yazılan bu kitap pek aceleye gelmiştir. Bakınız: İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Türk Tarihi Yazılırken", *Bellekten*, C.III, S.3, 1939, s.349. Daha sonradan Semavi Eyice de yazılan kitabı Atatürk'ün beğenmediğini belirtmiştir. Bakınız: Semavi Eyice, "Türk Tarihinin Ana Hatları", *Bellekten*, C.XXXII, S.128, 1968, s.510.

¹² Afet İnan, Mehmet Tevfik, Samih Rifat, Akçura Yusuf, Reşit Galip, Hasan Cemil, Sadri Maksudi, Şemsettin (Günaltay). *Türk Tarihinin Ana Hatları Methal Kısmı*, Devlet Matbaası (Maarif Vekâleti), İstanbul, 1931.

sonrasında TTAHMK olarak anılacaktır) başlığıyla 30.000 adet bastırıldığı bilinmektedir. Bu kitap okullarda satışa çıkarılmış ve her Türk evladının okuması arzu edilmiştir.¹³

TTAHMK başlıklı 1931 yılında yayımlanan bu eser yukarıda bahsedilen Türk Tarih Tezi'nin ana yapısını barındırması bakımından önemlidir. Çünkü bu eserde dile getirilen tarihsel tezler, daha sonra yazılacak *Tarih* I-IV ders kitapları ve toplanacak Türk Tarih Kongrelerinin bir anlamda omurgasını oluşturmuştur. Bu yüzden kitapta ele alınan konular çerçevesinde Türk Tarih Tezi'ni anlamak, tespit etmek, tarif etmek mümkün görünmektedir.

TTAHMK adlı eserde Tez olarak öne çıkan görüşleri şöyle özetlemek mümkündür: Türkler, bütün insanlığın (uygarlıkların) beşiği olan Orta Asya'dan çıkmış,¹⁴ beyaz, brakisefal kafatası yapısına sahip, Turanî bir ulustur. Orta Asya'nın zamanla yaşadığı iklimsel değişiklikler sonucunda gittikçe kuraklaşması sebebiyle¹⁵ Türkler, "uygarlık yaratan yetenekleri ve sanatlarıyla birlikte" dalgalar halinde¹⁶ Asya, Avrupa ve Afrika'nın çeşitli bölgelerine göç etmişlerdir. Çin,¹⁷ Hint,¹⁸ Ortadoğu'da Mısır,¹⁹ Sümer-Akad-Elam²⁰ ve Anadolu'daki²¹ Etiler (Hititler) başta olmak üzere uygarlıklar Türkler sayesinde kurulmuştur. Mezopotamya Uygarlığının kurucusu Sümerler ile Anadolu uygarlıklarının kurucusu Etilerin (Hititler) Türk oluşu, Anadolu'nun²² ilk çağlardan beri bir Türk yurdu olduğunu kanıtlamaktadır. Bu bağlamda çok eski tarihlere kadar medeniyet yaratıcısı olan Türkler Batı medeniyetinin kurucu unsurları sayılan Yunan,²³ ve Roma medeniyetlerinin²⁴ de asıl kurucularıdır.

¹³ Oral, a.g.e., s.267.

¹⁴ Tarih devirlerinden binlerce yıl evvel Türk Ana-Yurdu...İlk medeniyetlerin gür filizleri bu denizlerin kıyılarında ve bunlara dökülen derin ırmakların şirin ve feyizli vadilerinde fıskırmıştır..” (s.2). Dünya'nın başka taraflarında insanlar, daha kaya ve ağaç kovuklarında en koyu vahşet hayatı yaşarken Türk Ana-Yurdunda kereste, maden medeniyetleri devirlerine kadar ulaşılmıştı (s.3). Hayvanları evcilleştirme devri burada açılmış, tabiatı insan iradesine boyun eğdirerek işletmenin ilk merhalesi sayabileceğimiz çiftçilik burada başlamıştır...(s.3).

¹⁵ .. Kafkas dağlarından Tanrı dağlarına ve oradan Gobi çölleri içinde şarka uzanan kadim Türk denizi, saydığımız ulu dağları örten buzların verdiği sularla besleniyordu. ..İklim şartları değişti.. Yavaş yavaş çekilen buzlar, Asya'nın şimali ile en yüksek dağlarına münhasır kaldı. Sular azaldı. Gitgide daralan denizlerin yerinde göller, bataklıklar kaldı; ırmaklar, çaylar, cılız derelere döndü. Bunların birçoğu kurudu. Yeni kara parçaları meydana çıktı. Bol yağmurlarla sulanan ovalar, kura ve çorak çöller haline girdi (s.3). İşte böylece Orta Asya kuruduğu nispette kum istilası altında kaldı ve milyonlarca insanı barındıran ellerde hayat şartları kısırlaştı. (s.4).

¹⁶ Daha iyi iklimler aramağa çıkan Türkler ayrıldıkları sahalara nazaran en elverişli gördükleri yolları tutarak medeniyetlerinin tohumları ile birlikte dört bucağa yayıldılar; çiftçiliğe yarayacak güzel ovalar, zengin su boyları aradılar. Karşılaştıkları iptidai yerlilerle çarpışarak onları ya başka yerlere sürdüler ya da içlerine girerek temdin ettiler. Yerlilere nazaran çok yüksek zekaları ve mükemmel silahları ile galebe çalmakta, yerleşmekte ve hükümlerini yürütmekte güçlük çekmediler. Boş buldukları sahalarda beğendikleri yerlere yerleşerek oraların otokton ahalisi oldular. (s.5).

¹⁷ Medeni bilgileri yüksek ve asil ahlakları saf ve sade itikatları ile Çin'de yerleşen Türklerin orada devirler imtidadınca ilerlettikleri medeniyet son asırlara gelinceye kadar dünyanın en ehemmiyetli medeniyetlerinden bir olmak vasfını muhafaza etmiştir. (s.6).

¹⁸ Çin'de olduğu gibi Hint'te de asıl yerlilerin bir medeniyeti yoktur. Tarihten evvelki zamanlarda Hint, "maymun sürülerine benzeyen", kara derili insan kabileler ile meskûndü. Dravitlerin (Türkler) Hint'te medeniyeti yüksek bir dereceye çıkardıkları.. Yeni arkeolojik keşiflerle meydana çıkmıştır (s.6-7).

¹⁹ Mısır'a giden Türkler yerleşmek için Nil'in boş buldukları deltasını şetçiler. İlk Mısır medeniyetini kuranların Asya'dan geldikleri, Mısırın kadim tarihi ile uğraşan alimlerin çoğu tarafından kabul edilmiş bir keyfiyettir (s. 9). Alimlerin bu hakikat içinde açıkça söylemeyerek eksik bıraktıkları nokta, Orta Asya'dan Altaylardan gelmiş olanların Türk camiası mensuplarından başkası olamayacağıdır (s.10).

²⁰ Türklerin aşağı Mezopotamya ya inişlerinde, ırmak boylarında su baskınları ve bataklıkların giderilmesi konusundaki maharetleri sayesinde kurdukları medeniyet, gerek nefis sanat eserleri, gerek siyasi ve içtimai hayatın inkişafı noktalarından feyizli olmuştur. Bu medeniyet Sümer-akad-elam medeniyeti unvanları ile anılır (s.8). Mezopotamya ile Anadolu'yu işgal eden insanlar aynı ırktan ve aynı menşedendirler (s.9).

²¹ Çanakkale ve İstanbul boğazlarından geçerek Anadolu'ya garp yoluyla girmiş olanlar da bu Trakya ve tuna mıntıklarında yerleşmiş Türk kabilelerindenidir (s.7).

²² Türkün en az yedi bin yıldan beri otokton ahali halinde yerleşerek kendine yurt edindiği Anadolu'da yapılan taharriler, bugün milattan evvel 4000 yıla çıkarılan Anadolu medeniyetinin kıdemini, her an birkaç asır daha maziye götürmektedir (s.8).

²³ Türklerin garba binlerce yıllar mütemadi dalgalar halinde devam eden muhaceretleri Cenup ve Şimal yolundan gerçekleşmiştir. "Cenup yolunu takip edenler Mezopotamya'ya, Anadolu'ya ve oradan Adalara geçmişlerdir. Ön Asya'ya gelmiş olanlardan Suriye'ye sapanlar, Palestin üzerinden Mısır'a gitmişlerdir. İberlerin de Hazar civarından bu yol ile Afrika şimaline ve oradan İspanyaya geçtiklerini söyleyenler vardır. Şimal yolunu takip edenlerden bir kısmı Karadeniz şimalindeki sahalarda Tuna havzasında ve Trakya'da yerleştiler. Sonraları bunlardan bazı kabileler Makedonya'ya Teselya'ya ve en nihayet asıl Yunanistan denilen yarımada'ya gidip yerleştiler (s.7). Garba giden Türklerden bir kısmı yerleşmek için elverişli zeminlerden birisini de şarki ege havzasında buldular. Tarihin bugün milattan 4:5 bin yıl kadar geriye götürülebildiği Akdeniz medeniyeti, Trova, Girit, Lidya ve İonyaya atları verilen saha ve safhaları ile birlikte beşer istidat ve kabiliyetinin en kıymetli incilerle süslü bir tacı olmuştur (s.10).

²⁴ Yunan ilim, sanat ve felsefesinin bütün pınarları Garbi Anadolu'da olduğu gibi Roma medeniyetinin de kökü oradadır. Bu medeniyetin temelini kuran Etrüksler İtalya'ya Anadolu'dan gitmiş oldukları muhakkaktır (s.12). Avrupalılara ziraati, yabani hayvanları ehilleştirmeyi, çömlekçilik sanatlarını da bu yeni gidenler öğretmişlerdir. Fikir, sanat ve bilgice Avrupa yerlilerinden çok yüksek olan muhacirler, Avrupa'yı mağara hayatından kurtarmışlar ve fikri inkişaf yoluna sokmuşlardır (s.13).

TTAH ve TTAHMK adlı kitaplarla yürütülen Türk Tarih Teziyle ilgili çalışmaların başarılı olamamasının sebepleri, konuyu ve dönemi çalışmış olan Büşra Ersanlı Behar'ın değerlendirmesine göre şunlardır:²⁵

1. Devrimci ve aceleci bir atmosferin varlığı;
2. Birinci elden kaynakların çok az hatta yok denecek kadar kitaplarda yer bulmaması;
3. Projenin kavramsal bütünlüğünün daha kapsamlı bir açıklama gerektirmesidir.

Ersanlı'nın belirttiği üç sebepten ilki olan "devrimci atmosfer" galiba en etkili olanıdır. Çünkü yeni bir devlet ve yeni bir kimlik teşkiliyle beraber yeni bir tarih inşasında da acele edilmesi söz konusudur. Özellikle 1923'ten 1935'lere kadar yapılan inkılaplarla, modern ve milli bir Türk devleti için ihtiyaç duyulan yasal düzenlemelerin ötesinde, öngörülen bazı yaptırım ve yürütülen sosyal-kültürel faaliyetlerle desteklenerek bütünüyle toplumsal bir dönüşümü gerçekleştirmek amaçlanmıştır. Eserdeki kaynaklar meselesi ise iki anlam taşımaktadır. Bunlardan ilki Ersanlı'nın da ifade ettiği gibi birinci elden kaynaklara neredeyse hiç yer verilmemiş olmasıdır. Ancak daha da önemlisi, kaynak olarak tercih edilen eserlerin hepsinin Batı kökenli olması, buna karşın Türk ve İslam kaynaklarından neredeyse "imtina edilmiş olmasıdır". Bu, elbette ki tesadüfi değildir. Batılılar karşısında bir anlamda ırkî, kültürel ve tarihî olarak "savunma" yapan yeni bir devletin Batılıların tez ve bulguları ile yine onları alt etme çabası anlaşılır olarak değerlendirilebilir. Yani bir anlamda "Türklerin büyüklüğü söyleminin, bir Türk'ün kaleminden çok bir Batılı'nın kaleminden çıkınca ağırlık kazanmakta"²⁶ gibidir. Tabi bu da Batının oryantalist bakışı ve tezlerine yine Batının bulgu ve tezleri ile cevap vermenin, oryantalist bakış açısını kabul ile bu reflektif eylemin tuzağına düşmek demektir.²⁷ Belki bunlara, ısmarlama yoluyla büyük sayılabilecek bir gruptan kısa bir zamanda tek ve bütünlüklü bir çalışma yapmasını beklemek de diğer bir sebep olarak eklenebilir.

Türk tarihinin kısa sürede yazılması konusunda ilk girişimler arzu edildiği gibi gerçekleşme de hemen pes edilmemiştir. Nisan 1932 yılında Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti kurulmuş, Türk Ocakları içinde bir yıl öncesinde oluşturulan Heyetin de bu kurula dâhil edilmesi ve sayı olarak artırılması ile yeniden Türk Tarihinin öğretimi için bir ders kitabı yazılmasına girişilmiştir. Bu amaçla liselerde okutulmak üzere Tarih I-IV kitapları Atatürk'ün gözetiminde yazdırılmıştır. Hemen ardından, hem yeni tarih tezi konusunda öğretmenlere yeterli bilgi vermek; hem bir yıllık bu kitaplarla yapılan eğitimin sonunda kitapları bilgi ve pedagoji bakımından denetlemek²⁸ hem de Türk Tarih Tezi'ne karşı olan muhalefete (Darülfünun'a) gereken cevabı vererek "kafa karışıklıklarını gidermek" için Birinci Türk Tarih Kongresi düzenlenmiştir.

Kongrede, Türk tarihinin öngörülen Tezi doğrultusunda bütünüyle ortaya çıkarılarak, bu siyasi tezin devrin ilmi araştırmaları ile desteklenmesi ve bir anlamda bilimselleştirilmesi amaçlanır. Yeni teze göre hazırlanmış Tarih I-IV ders kitaplarının pedagojik durumunu iyileştirme çabaları da sergilenir. Ancak gerek öğretmenlerin pedagojik durumunu tartışmak için gereken hazırlığın yapılmamış olması, gerekse Kongrenin havasının tezin ispatı ve karşı eleştirilere cevap vermeye yönelik şekilde cereyan etmesi pedagojik amaçları ikinci plana itmiştir.²⁹

Türk Tarih Tezi olarak daha sonra sistemleşecek olan bu iddiaların aynı dönemde ortaya atılan "Güneş-Dil Teorisi" ile de desteklenmeye çalışıldığı görülmüştür. Tüm dünya dillerinin kaynağının Türkçe olduğu, Türkçenin ise "güneş" sözcüğüyle başladığı şeklinde özetlenebilecek tez, ciddi bir biçimde savunulmuş ve bu teoriye yönelik tüm eleştirileri bertaraf etmek için adeta seferber olunmuştur. Ancak buna rağmen, Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisinin abartılı yönlerine dair Atatürk'ün dahi şaka yollu birçok eleştiride bulunduğu, *Cumhuriyet Ansiklopedisi*'nde kaydedilen bilgiye göre, tezlerdeki bazı iddiaları kendisinin de pek ciddiye almadığı görülmüştür.³⁰ Fakat o, böyle bir tezin resmi devlet görüşü olarak kabul görmesini istemiş ve kurduğu milli devletin bireylerinde bu türden yeni fikirlerin ortak bir mayaya olarak kabul görmesini ve gelişmesini amaçlamıştır.

2. Türk Tarih Tezi neden ortaya çıkmıştır?

Görünürdeki sebepler elbette önemlidir. Bu sebepleri iki kategoride ele almak mümkündür. Bunlardan biri "iç sebepler" olup, daha çok Osmanlı toplum yapısından kalan mirasla ilgili olanlardır. Dış sebepler olarak sayılabilecek ikincisi ise, Batılıların Türkler hakkında sahip oldukları önyargı ve yanlış kanaatlere cevap vermek amacıdır.

²⁵ Ersanlı Behar, a.g.e., s.107.

²⁶ Copeaux, a.g.e., s.37.

²⁷ Birinci Türk Tarih Kongresinin bildirileri ve tartışmaları, Avrupalı bilim adamlarının 300'den fazla eserinden alıntılar ve bunlara göndermelerle doludur. Daha sonra Güneş-Dil Teorisinde görüleceği gibi tarih tezleri de kendine hep Batılı başvuru kaynağı aramıştır. Copeaux, a.g.e., s.52.

²⁸ *Birinci Türk Tarih Kongresi. Konferanslar ve Münakaşalar*, Maarif Vekaleti, İstanbul, 1932, s.V.

²⁹ Ersanlı Behar, a.g.e., s.296-297.

³⁰ Aktaran Kara, a.g.m., s.329.

Türk Tarih Tezi'nin ortaya çıkışında iç sebep olarak yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı'nın bir devamı gibi algılanmasının önüne geçerek, modern bilim ve zihniyeti ile laik anlayışı önemsemesi gösterilebilir. Bu görüşü, tezin oluşumu ve kabul edilmesine kadar yapılan çalışmalardan çıkarsamak mümkündür. Ayrıca "Türk Tarihinin Ana Hatları"nda yer alan "*Bu kitap niçin yazıldı*" bahsi altındaki kısa açıklama amacı açık bir şekilde ifade eder. Buna göre kitabın birinci yazılış amacı, Fransızların tarih kitaplarında yer alan ve Türk tarihini kasıtlı olarak küçültme gayretlerine bir cevap vermektir. İkinci amaç olarak da, kâinatın oluşumu ve insanlığın macerasının anlaşılmasına dinsel etkiyi ortadan kaldırarak modern bilimin bulgularını benimsemek olduğu şöylece yazılmıştır:

"İkinci amacımız da kâinatın oluşumuna, insanın ortaya çıkışına ve insan hayatının tarihi devirlerden evvelki mazisine dair, yakın zamanlara kadar ilgi gören yanlış değerlendirmelerin önüne geçmektir. Yahudilerin mukaddes saydığı efsanelerden çıkan bu görüşler, kaynakların eleştirisi ile ve son zamanların ilmi keşifleriyle artık tamamen kıymetini kaybetmiştir. Eleştirel tarihe ve tabii bilimlere dayanılarak kurulan varsayımlar elbette Sifrittekin'in haberlerinden daha ilmidir."³¹

Bu durum, bahsi geçen kitabın tıpkıbasımına önsöz yazan Perinçek'in³² de belirttiği gibi sadece Tevrat'ta dile getirilenlere bir karşı duruş değildir. Aynı zamanda açıkça olmasa da o zamana kadar insanlığın yaratılışına ilişkin İslam dininin referanslarından biri olarak Tevrat'ın dile getirdiklerine ve bir anlamda İslam'ın, Kur'an'ın öngördüklerine de karşı duruştur. Esas olan sadece modern bilimin bulguları ve dolayısıyla pozitif bilimlerin ortaya koyduklarıdır. Yine kitapta "Kâinat" başlığı altında yanlış bilgilerin hep *dini kitaplarda hikâye olunan olayların* harfi harfine yorumlanmasından kaynaklandığı belirtilerek bu bakış pekiştirilmiştir (s.28). Bu tutum, 1924 yılında kaldırılan Halifeliğin, kapatılan medreselerin, getirilen Tevhidi Tedrisat'ın ve eğitimde modern hatta dönemin baskın bilimsel yaklaşımı olarak pozitivist-materyalist bilim vurgusunun³³ doğal bir uzantısıdır. Çünkü kitapta insanlığın ortaya çıkışıyla alakalı olarak benimsenen veriler ve yaklaşım, tamamen evrim teorisinin (Türklerin kökeni prensibi ağırlıklı olmak üzere) izahından ibarettir. Zamanın modern bilim anlayışının en belirgin tezlerinden biri olarak evrim teorisine atıf yapılması; seküler düşünen, hayata materyalist bakan bir düşünceyi yansıtmaması; Batılılara, geleneksel bir toplum ve evren anlayışına sahip Osmanlı'nın yerine kurulan Türk devletinin gerçek bir modern devlet olduğu mesajının verilmek istenmesi gibi hususları kitabın ve savunduğu tezin amaçları arasında görmek mümkündür.

Türk Tarih Tezinin ortaya atılmasındaki dış sebeplere de değinmek gerekir. Avrupalı milletlerde Türklere dair yanlış, aşağılayıcı, önyargılı yaklaşımlar vardır. Bunlar, özellikle dönemin meşhurlarından Ernest Renan başta olmak üzere Joseph Halevy gibi müsteşriklerin dile getirdikleri garazkar ve aşağılayıcı iddialardan kaynaklanmıştır.³⁴ Gerçekten 20. yüzyılın ilk yarısına kadar Avrupa tarih yazıcılığı, dünya tarihini, Batı merkezli bir tarihe indirgemıştır. Batı tarihçileri, uygarlığın bütün başarılarını Avrupalı beyazlara mal etmiş, kapitalist sistemin gerisindeki bölgeleri, ülkeleri ve halkları ise ya tarihsizleştirerek mutlak bir durağanlık içindeymişler gibi resmetmişler³⁵ ya da Batı ile temasa geçtikten sonra Batı'nın evrimini tekrarlayan bir tarih yaşadıkları şeklinde izah etmişlerdir.

20. yüzyılın başlarına kadar Türkler hakkındaki Batı'da, özellikle oryantlizmin etkisiyle hâkim olan anlayışı şu şekilde özetlemek mümkündür:³⁶ Türkler on birinci yüzyılda İslam'la tanışmadan önce her türlü uygarlıktan yoksundular. Bu yüzden Oğuz istilası İslam Uygarlığı için de bir gerileme sebebi olmuştur. Türk fatihler devletlerine kendilerinden hiçbir şey katmamışlar, her şeyi İran-İslam geleneğinden almışlardır. Yağmacı olan Türkler, büyük devletler kuramayacağına göre, Osmanlı Devleti'nin doğuşunun başka bir izah biçimi olmalıdır. Örneğin, Avrupa Hunları veya Osmanlı İmparatorluğu gibi kendileriyle doğrudan ilgisi olan devletlerin kurucu ailelerini ya Hind-Avrupalı bir soya bağlamaya yahut onların Türklükle ilgilerini kesmeye gayret ediyorlardı. Çünkü onlara göre imparatorluk kurmak ve geniş ülkeleri idare etmek maharet ve meziyeti Türklere nasip olmamalıydı!³⁷ Rambaud'dan başlayıp Gibbons'a uzanan çizgide pek çok tarihçiye bakılırsa, "Osmanlı Devleti, Bizans sınırında küçük bir kabile tarafından kurulmuştur. Dolayısıyla, çobanların meydana getirdiği ve

³¹ Afet İnan ve diğerleri, a.g.e., s. 25.

³² Perinçek, sunuş yazısında konuyla ilgili olarak şöyle demiştir: "Kemalist cumhuriyetçiler(in amacı)...Tevratın bir tekrarı olarak gördükleri Kur'an'da yer alan insanın yaratılmasına ilişkin görüşleri çürütmek ve bilimin verilerini ortaya koymaktır." s.20.

³³ Bu şaşırtıcı sayılmamalıdır ki bahsi geçen 1930'larda modernizmin ve modern bilimin tartışılmaz bir kabulü söz konudur. O dönemde modern bilimden pozitivism, pozitivismden de materyalist ve evrimci keskin bir bakışın anlaşıldığını söylemek mümkündür.

³⁴ Afet İnan ve diğerleri, a.g.e., s.70-71.

³⁵ Halil Berktaş, "Tarih Çalışmaları", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, Cilt IX; Robert Young, *Beyaz Mitolojiler*, (Çev. Can Yıldız), Bağlam Yayınları, İstanbul, 2000; Samir Amin, *Avrupa Merkezçilik Bir İdeolojinin Eleştirisi*, (Çev. Mehmet Sert), Chivi Yayınları, İstanbul, 2007; Karam Khella, *Avrupa Merkezci Tarihsel Bilincin Yıkımı, Ünersalist Tarih*, (Çev.İsmail Kaygusuz), Su Yayınevi, İstanbul, 2005.

³⁶ Berktaş, a.g.m., s.2457.

³⁷ İbrahim Kafesoğlu, "Tarih İlmi ve Bizde Tarihçilik", *Tarih Dergisi*, 1963, sayı 17-18, s.5.

İslamiyet'i bile ancak Osman zamanında kabul etmiş olan bu kabile, gerekli uygarlık unsurlarını ancak zapt ettiği yerlerdeki gayrimüslim nüfustan sağlamıştır. Bu nedenle, Osmanlı Devleti Bizans'ın kurumlarına varis olarak onun bir devamı niteliğindedir.”

Akçura, bu durumu çalışmalarının temeli olarak aldıklarını belirtmiştir. Türklere; “medeniyet yaratamayan”, “sarı ırktan”,³⁸ “barbar kavimler” nitelenmesinde bulunan Avrupalı bazı ilim çevreleri aslında Avrupa merkezci bir yaklaşım örneği sergilemişlerdir.³⁹ Türklerin, Moğollar gibi, hatta onlarla akraba, kan dökücü, barbar bir “ırk” olarak nitelenmesi, oryantalist bir bakış açısının sonucudur. Bununla da kalmayan zamanın oryantalist bilginleri inkar edemedikleri Osmanlı medeniyetini cengaverlik yoluyla eski İran ve Bizans ve dolayısıyla Avrupa mirasının bir ürünü olarak görmek istemişlerdir. Buna göre Osmanlı bir Türk devleti olmaktan ziyade Roma'nın devamıdır.⁴⁰ Bu politik teze benzer sayılabilecek bazı tezlerin Türklerce de seslendirildiği bilinmektedir. Aslında Avrupalı Aryen ırkla Türk ırkının akrabalığını ele alan Turo-Aryen Tezi'nin Türklerin batılılaşmayı daha kolay benimsemesi için icat edildiği söylenmiştir.⁴¹

Türk Tarih Tezi'nin ortaya çıkışında rol oynayan bu faktörler aslında görünürdeki sebeplerdir. Görünmeyen asıl sebebin ise Türk toplumuna yeni bir ruh vermeye çalışan Cumhuriyet idealizmi olduğu söylenebilir. Bu alelade bir sebep sayılmamalıdır. Zira en yakını Balkan Felaketi'nden (1912) 1922 Milli Mücadele'ye kadar yaklaşık 10 yıl aralıksız savaşan bir halkın, işgallere uğrayarak yağmalanan bir ülkenin, ateşi, acıyı, ihaneti görerek altüst olmuş bir toplumun moral değerlerini yeniden belirlemek, yeniden güven ve gurur vermek, görüntülerini düzeltmek, kültürlerinin sürekliliğini ve büyüklüğünü göstererek⁴² psikolojisini yeniden eskisi gibi yükseltmek için ürettiği açıktır.

Türk Tarih Tezi'nin, Malazgirt Savaşından (1071) hemen sonra başlamak üzere yüzyıllar boyunca devam eden, Türk ülkelerine düzenlenen seferlere ve nihayet I. Dünya Savaşı neticesinde (1918) işgallere dayanak olan “*Türkleri asıl vatanları olan Orta Asya'ya sürmek*”⁴³ şeklinde kabaca tanımlanabilecek Avrupa Hristiyan düşüncesine karşı bir cevap amacı taşıdığı da açıktır. Çünkü Tez, Anadolu'nun bir Türk yurdu olduğunu ispat etmek için, Malazgirt'i de aşan bir başka temellendirme ile “Anadolu'nun ezelden beri Türk” olduğunu ispat etmek, Türklerin de beyaz ırktan olması nedeniyle Avrupalılıklarının tartışılmayacak derecede açık olduğunu göstermek, böylelikle Avrupa ile çok eski bağları olan Türklüğün, bir anlamda Osmanlı saltanatı ve İslam'dan kopuşunu meşrulaştırmak amacını da matuftu.⁴⁴

3. Türk Tarih Tezi'ne Eleştiriler

Türk Tarih Tezi, hem ortaya atılış biçimi hem de iddiaları dolayısıyla pek çok kişi ve kesim tarafından eleştirilmiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi yeni bir devletin kurulması ve yeni bir ulusun yaratılması projesinde önemli bir yere sahip olan dil ve tarih faaliyetlerinin nihayet bir politika çerçevesinde gerçekleştirilmesi söz konusu olmuştur. Bu yüzden Osmanlı'nın son döneminde ön plana çıkan ana düşünce akımları ve bunların mensuplarının gerçekleştirdikleri sosyal ve siyasal organizasyonların bu teze yönelik eleştirileri bilinmektedir. Türk Tarih Tezi'ne ilişkin eleştirilerin pek çok sebebi vardır. Bu eleştirileri akademik (bilimsel-metodolojik) ve siyasal eleştiriler şeklinde iki grupta toplamak mümkündür.

Teze yönelik ilk akademik eleştiriler Türk Tarih Kongreleri sürecinde Zeki Velidi Togan ve Prof. Dr. Fuat Köprülü tarafından dile getirilmiştir. Onların eleştirileri metodolojik açıdan, yani bilimsel yönden olmuştur. Hem Zeki Velidi hem de Köprülü, Türk Tarih Tezi'ni ortaya atan Türk Tarihi Tetkik Heyeti üyeleri gibi Türk milliyetçisi tarihçilerdir. Ancak bu iki şahıs, dönemin romantik milliyetçiliği dışında kalarak, bilimsel ilkelerden hareketle tarih yazılması gerektiği bilinci ile hareket ederek Tez'e yönelik bazı eleştiriler yöneltmişlerdir. Zeki Velidi, kendisinden *TTAH* adlı eserin ilmi bir eleştirisi istendiği için, bunu Türk Tarihi Tetkik Heyetine önceden ilettiği halde Birinci Türk Tarih Kongresi'nde tezin savunucuları tarafından sert ve aşağılayıcı bir tavırla karşılanmıştır. Onun dile getirdiği

³⁸ Reşit Galip'in aktardığına göre Türkleri Moğollarla akraba gösteren Quatrefages, Türklerle Tatarları bir ırktan Turko-Tatar olarak gösteren J. Deniker, Türk ırkının sarı veya Mongoloik ırklar sınıfında olduğunu iddia eden Dr. R. Verneau, Avrupa'da yaygın bir kanı oluşturan araştırmacıları (Birinci Türk Tarih Kongresi, 1931: 102-103)

³⁹ Bir halkın ya da milletin tarihinin var olabilmesi için yazılı edebiyatının olmasını şart koşan modern bilimin yaratıcısı Avrupa'nın, bununla da yetinmeyerek Hegel örneğinde olduğu gibi ancak “devlet” organizasyonuna sahip olanların bir tarihinin olabileceğini bir gereklilik olarak sunmasındaki maksat açıktır.

⁴⁰ Berktaş, a.g.m., s.2459.

⁴¹ Bu tezin 1869 yılı gibi erken bir dönemde “Türkleri batılılaşma amacına ikna etmek için” Mustafa Celaleddin Paşa isimli bir Polonya göçmeni tarafından yazılan “*Les Tures: Anciens et modernes (Eski ve Yeni Türkler)*” adlı kitapta dile getirilmiş olması anlamlıdır. Kitapta Batı Uygarlığını yaratmış olan milletlerle Türklerin aynı kökenden geldiği öne sürülmüştür. Bakınız: Berktaş, a.g.m., C. IX.

⁴² Copeaux, a.g.e., s.15.

⁴³ Copeaux, a.g.e., s.15.

⁴⁴ Nadir Özbek, “Zeki Velidi Togan ve “Türk Tarih Tezi””, *Toplumsal Tarih*, C.8, S.45, 1997, s.21.

eleştiriler,⁴⁵ kesin bir dille reddedilmiş, akademik kimliği ve kişiliğine saygısızca hakaretler yapılmıştır. Dr. Reşit Galip, Sadri Maksudi Arsal ve Şemsettin Günaltay tarafından Zeki Velidi'ye karşı neredeyse bir anlamda bilimsel bir linç kampanyası sergilenmiştir.⁴⁶ Z. Velidi, bu tarihten sonra Darülfunun'daki hocalığından ayrılmak zorunda kalmıştır. Özbek'e göre bu eleştiriler aslında Türk Tarih Tezi'nin ilmîlikten ne denli uzak olduğunun bir göstergesiydi ve böyle algılandığı için de tepkiler ağır oldu. Bu tepkide, daha Kazan yıllarından beri anlaşamadıkları Sadri Maksudi Arsal'ın iktidara yakınlığı da etkili olmuştur.⁴⁷ Hâlbuki Zeki Velidi'ye göre Türk tarihinin "uydurular" yoluna gitmesine hiç gerek yoktur. Bilakis onu aydınlatmaya yönelik çalışmalar ne kadar bilimsel kurallara uygun olursa o derece takdire şayan sonuçlara ulaşılacaktır.⁴⁸ Zeki Velidi kadar cesur davranamayan Köprülü ise daha yumşak bir tavırla, kongre yetkililerine yönelik sürekli olarak "aynı fikirde olduklarını" vurgulama gereği duymuştur. Tez kapsamında sunulan konferanslara (özellikle Afet İnan'ın konuşmasına) metodolojik eleştiriler getirmeye çalışmış, o da sert bir savunma karşısında sözlerini geri alıp sonunda "yapılanlara katıldığını" belirtmiştir. Anlaşılan o ki, Türk Tarih Tezi, sarsılmaz bir inançla bağlanması gereken "gerçek" ve "bilim üstü" bir tez olarak kavrandığı için tartışılmasına imkan verilmemiştir. Tezin yapılan kongrelerde bilimsel olarak ispatlanması girişim.i "Tez'in bilime uyması yönüyle değil de bilimin Tez'e uydurulması şeklinde olmuştur" denilebilir. Bu konuda Nihal Atsız'ın, Köprülü'den aktardığı malumat, hem ilginç hem de yukarıdaki tespiti destekler vaziyettedir. Buna göre, Türk Tarih Tezi'nin ana kurgularından biri olan "Türklerin brakisefal kafatasına sahip olduğu, bu tespiti dayalı olarak da Hititlerle bu yönden ırki akrabalıklar tesisine" ilişkin görüşü kanıtlamak için Anadolu'da kafatası araştırmaları yapılmıştır. İşte bu kazılardan birinde Hattilerin brakisefal kafa yapısı dolayısıyla Türk olduklarını iddia için çıkarılan iki Hatti kafatasının brakisefal olmamasından dolayı ilgili bilim adamı (?) tarafından imha edildiğini Fuat Köprülü, Nihal Atsız'a, bahsetmiştir.⁴⁹ Atsız, Türk Tarih Tezi'ne yönelik ilmi eleştirilerini her yerde dile getiren bir diğer Türk milliyetçisi ve tarihçisidir.

Nihal Atsız'a göre, tarihimizi yeniden düzenlemek amacıyla ortaya atılan Türk Tarih Tezi ve daha sonrasında yapılan Tarih Kongreleri olumlu sonuçlar vermemiştir. Çünkü Atsız'a göre Sümer, Hitit gibi medeniyetlerin kaynağının Türk olduğu iddiası gereksiz ve gülünçtür. Böylelikle Türk tarihinin okullarda nerede başladığı nerede bittiği bilinmeyen bir malumat yığını haline gelmesine sebep olunmuştur. Okullarda okutulan tarihle her milletin Türk olarak sunulması, çocukların tarihe inançlarının sarsılmasını beraberinde getirmiştir. Ona göre bu durumda "*Herkes Türk olduktan sonra Türklük bir imtiyaz olmaktan çıktığı için milliyet duygusu zayıflamaktadır.*" Kaldı ki Anadolu'nun eski sakinleri olan Hatti ya da Hititlerin kafataslarından hareketle brakisefal olmalarından dolayı Türk olduklarını iddia etmek hem hatalı hem de gereksizdir. Çünkü dünyada tek brakisefal kafa yapısında sahip olan Türkler değildir. Ermeniler, Arnavutlar, Boşnaklar da brakisefal kafa yapısında sahiptir. Bu durum tam bir karmaşa yaratmaktadır.⁵⁰ Atsız eleştirisinde Türk Tarih Tezi'nin hatalarından kaynaklı olarak tarih öğretiminde yaşanan sorunlara da dikkat çekmiştir.

Türk Tarih Tezi'ni daha sonraki dönemlerde ele almış diğer bir milliyetçi akademisyen-aydın ise Prof. Dr. Erol Güngör'dür. Ona göre Cumhuriyet, kendi dönemi için bir tarih yaratmaya çalışmıştır. Bu tarih, malum olduğu üzere Cumhuriyetle başlayan ve kökenleri Orta Asya'da olan, Osmanlı'yı atlayan bir tarihtir. Türk Tarih Tezi'nde Anadolu'nun Hititlerden beri Türk olduğu tezine ilişkin olarak Güngör, "böyle bir tarih anlayışının o zaman için 'maslahata muvafık' olsa bile temelden yanlış olduğunu" vurgulamıştır. "Nitekim kısa zamanda çürüklüğü ortaya çıktı ve vazgeçildi" diyerek gerçeğin zamanla fark edildiğini vurgulamıştır. Güngör devamında şöyle demiştir:

"Şimdi hiçbir tarihçi Etilerin, Etrüsklerin, Mısırlıların vs. Orta Asya'dan gelmiş Türkler olduğunu iddia edemez; fakat Etilerle aramızdaki akrabalık davası bu noktada sönüp gitmedi. Daha çok Yunan medeniyetine sahip çıkmaktan korkan bazı Önasya tarihçilerinin kaleminde yeni bir tarih tezi ortaya çıktı. Bu yeni tez yine Hititleri bizim atamız saymakla beraber, öncekinden tamamen ayrı hareket noktasına sahip bulunuyor. Yenilere göre Orta Asya'dan

⁴⁵ Togan'a göre Türk Tarih Tezi'nde iddia edildiği gibi Türkler Orta Asya'dan iklimsel değişiklikten dolayı değil, daha ziyade savaş ve nüfus artışı dolayısıyla göç etmişlerdir. Yine tezde belirtilen 17 kum şehri iddia edildiği gibi kum fırtınaları yani iklimsel değişiklik nedeniyle değil de savaş yüzünden terk edilmiştir. Yine aynı şehirler için yer isimlerinin yazılışıyla ilgili olarak yanlışlıklar olduğunu dile getirmiştir.

⁴⁶ Reşit Galip'in şu sözleri durumu açıkça ortaya koymaktadır: "Arkadaşlar, esefle ifade edeyim ki Zeki Velidi Bey'in Darülfünundaki kürsüsü önünde talebe olarak bulunmadığıma çok şükrediyorum. Biz kendi evlatlarımızın, yarın için büyük memleket işlerine hazırladığımız ve üstüne titredığımız nesillerin böyle asıldan ve esastan mahrum, en iptidai hesap ve mantık esaslarından uzak usullerle kafalarının bozulmasına, muhakemelerinin sakatlanmasına asla mütehammil olamayız. Türkiye Cumhuriyetinin Darülfünunun kürsüsü bu kadar hafif malumat ve bu kadar sakim metodlarla işgal edilebilecek bir kıymetsiz mevki değildir" (Birinci Türk Tarih Kongresi, s.388-389).

⁴⁷ Özbek, a.g.m., s.22.

⁴⁸ Zeki Velidi Togan. *Umumi Türk Tarihine Giriş*, Enderun Yayınevi, İstanbul, 1981.

⁴⁹ Nihal Atsız, "Türk Tarihine Bakışımız Nasıl Olmalı?" *Çınaraltı*, S.5. 1941, s.6.

⁵⁰ Atsız, a.g.m., s.6.

gelen Türkler burada bir medeniyet kurmadılar; fakat gerek Türkler, gerek başka kavimler Anadolu'da yerleşip, birbiriyle kaynaşarak yeni bir millet ve medeniyet geliştirdiler. Şu halde memleketimizde Türk değil, 'Anadolu milleti' diye bir millet vardır ve bu millet Türklerin de dahil olduğu bir karışım (halita)dır".⁵¹

Güngör'e göre bu yaklaşımların asıl sebebi kendini aşağı görme kompleksidir. Bu kompleksi barındıran iddialardan birisi de Turo-Aryen Irkı Tezi'dir. Bu teze göre Türklerle Avrupalılar aynı ırkın çocuklarıdır, şu halde Avrupa medeniyeti de esasında Türklerin malıdır, bizim bu medeniyeti benimsememiz, kendi malımıza sahip çıkışımız manasına gelir. Bu kendini aşağı görme kompleksi Avrupalı münevvere ait bir hastalık olduğu için bu kompleksi yenecek bütün telâfi mekanizmaları da onlar tarafından icad edilmiştir. Güngör Türk tarihindeki bu tarz tezleri ve bazı yaşanmış gelişmeleri de bu kompleksin bir sonucu olarak görmüştür.

Güngör'e göre bu sorunun çözümü bu bozgun psikolojisinden çıkmakla mümkündür. Güngör şöyle devam eder:⁵²

"Hâlâ bozgun psikolojisi içinde yaşayan münevverler başlarını biraz çevirip de kendi halklarına bakarlarsa ondan daha büyük bir manevî güç kaynağı olmadığını anlayabilirler. Yeryüzünde tarihin en büyük, en yüce devletini kurmuş bir milletin kendisinden daha başka örnekler aramaya ihtiyacı yoktur".

...Dünyada Türkler kadar eski bir tarihe sahip olan pek az millet gösterilebilir. Bu kadar uzun bir macerası olan bir millet hâlâ yaşadığına ve yakın zamana kadar dünyanın en büyük imparatorluğunu yaşattığına göre, her şeyden önce eşi az görülür bir hayat gücüne sahip demektir. Türk milleti şimdiye kadar hiç esir olmamış, üstelik bugün Birleşmiş Milletler Teşkilâtının millet sıfatını verdiği birçok topluluğu idaresi altında tutmuştur.

Erol Güngör'ün bu yorumları ve yaklaşımı tarihe kompleks duymadan yaklaşmanın önemine ve gereğine dairdir. Ancak Güngör, bu sözleri ile aynı zamanda eleştirdiği Türk Tarih Tezi'nin mümessillerine yeni çözümler de gösterir gibidir.

Türk Tarih Tezi elbette ki her şeyden önce bir kimlik oluşturma kurgusu içinde anlam kazanan, politik bir tercihtir. Bu noktada Tez, hem Osmanlı gibi daha yakın tarihi dikkate almaması hem de tarih tasavvuruna bu denli katı bir biçimde yaklaşması bakımından eleştirilmiştir. Zira Tez, tarihsel bir bağlanış ve mazi tasavvuru açısından sadece Osmanlı'dan kopuş anlamı taşımıyordu. Aynı zamanda bin yıldır oluşmuş bir Türk-İslam geleneğini bir reddi mirasla öteliyordu. Bu durum Türk tarihinin bütünsel bir sürekliliği olduğu gerçeğini bilen milliyetçi aydınlar için de rahatsız edici olmuştur. Bunlardan bir diğeri de Yahya Kemal'dir. O, Japonya'nın Kubilay Han tarafından istila edilmesini ele alan bir yazı üzerinde eleştirel bir görüş beyan etmiştir. Yahya Kemal'e göre bunlar, "bizim olmayan yahut dolaylı ve dolambaçlı nazariyelerle bize mal edebileceğimiz şereflerdir".⁵³ Çünkü burada gençleri etkileyen husus, şimdi yaşadıkları Türkiye ile Japonya arasındaki büyük mesafeye rağmen nasıl olup da Japonya'yı istila ettiğimiz konusudur. Halbuki Kubilay Hanlığı'nın Japonya'ya coğrafi olarak çok yakın bir biçimde Çin'de hüküm sürdüğü fark edildiğinde bunun etkileyiciliği kalmaz. Bunun yerine Barbaros kardeşlerin Osmanlı'nın yardımı olmaksızın Midilli adasından kalkıp, kendi başlarıyla Cezayir ve Tunus'ta devlet kurmaları ya da aynı senelerde ordularımızın İstanbul'dan sefere çıkıp Kahire'ye gitmeleri konusu mesafe itibarıyla daha harikuladedir. Y. Kemal'in bu konuda Hüseyin Cahit'i alaya alarak "*Burnumuzda Mohaç ve Viyana'nın barut kokusu varken, bu beyhude fütuhat hikayelerine ne gerek var*" dediği rivayet olunur.⁵⁴ Yahya Kemal'in burada sadece duygusal değil, aynı zamanda rasyonel bir çıkarımda bulunduğunu söylemek mümkündür. Çünkü dönemin Türk çocuklarını ve gençlerini, uzak bir diyarda hüküm sürmüş, bugün Türklüğü meçhul bir hükümdarın yaptıklarından ziyade, daha düne kadar devlet olarak var olan ve doğrudan bağımızın olduğu Osmanlı'nın yaşadığı zafer ve fütuhatın daha çok ilgilendireceği aşikârdır.

Türk Tarih Tezi'ni desteklemeyen meşhur tarihçilerden biri de Ahmet Refik (Altınay)'dır. Ahmet Refik, tarihi halka sevdiren adam olarak tanınmıştır. Daha ilk dönemlerden itibaren ittihatçılara karşı olduğu için, yeni devlet ona her zaman soğuk bakmıştır. Çünkü Ahmet Refik, daha önce yazmış olduğu bir makalesinde "mükemmel bir hazinayı evrak vücuda getirmeden, Osmanlı'nın İslam ve Türk âlemine hizmetlerini kayda geçirmeden, müesseseseleşmeden ne hakiki bir tarihçi yetişebilir ne de milli tarihimiz, irfanımız ve mevcudiyetimizi en hakiki simasıyla tasvir edecek bir mahiyette tarih yazılabilir"⁵⁵ demiştir. Tarih Tezi'ni kabul etmemesi ise bardağı taşıran son damla olarak görülmüş ve devletin kurucu kadrosunun tepkisiyle karşılaşmıştır.⁵⁶

⁵¹ Erol Güngör, *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, (14.baskı) Ötüken Yayınları, İstanbul, 1980, s.85-86.

⁵² A.g.e., s.74, 76.

⁵³ Yahya Kemal Beyatlı, *Tarih Musahabeleri*, (2. Baskı), İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul, 1991, s.80.

⁵⁴ İlber Ortaylı, *Gelenekten Geleceğe*, (10. Baskı), Ufuk Yayınları, İstanbul, 2005, s.110.

⁵⁵ Ersanlı Behar, a.g.e., s.156.

⁵⁶ Kara, a.g.m.

Sonuç Yerine: Güncel Bir Eleştirisi

Türk Tarih Tezi, belki, daha pek çok açıdan eleştirilebilir durumdadır. Ancak bu eleştirileri yaparken elbette ki her tarihsel veri gibi bu olayı da kendi dönemi ve tarihsel özgünlüğü içinde ele almak gerekir. Bu çerçevede Türk Tarih Tezi'ne ilişkin olarak bugünün yaklaşım ile bir anlamlandırma, bir eleştiri denemesi yapmakta yarar vardır.

Türk Tarih Tezi'ni, her şeyden önce uzun savaşlar yaşamış bir toplumun kurduğu yeni bir devletin modernleşme serüveni bağlamında ele almak gerekmektedir. Yaklaşık 150 yıldır modernleşme/Batılılaşma sürecinde Osmanlı Devleti elitinde, kaybedilen savaşlar, yaşanan kafa karışıklıkları, belirsizlikler, plansız gidiş-gelişler ve benzeri değişim sancılarında pek çok travma ile birlikte bir sinmişlik ve eziklik duygusu da oluşmuştur. Devletluların "bundan sonra ne yapılacağı"na ilişkin sebat göstermeyen eylemleri, modernleşme ile ortaya çıkan sorunlar; her şeyden önce geleneksel-modernlik ikilemi gibi pek çok olgu, toplumda umutlu bir gelecek, erişilesi bir rüya yerine, karamsarlığı egemen kılmıştır. İşte bu şartlar içinde, topluma güven vermek, eski (Osmanlı) ile bağlarını keserek modernleşmek, geleneksel toplumun "köhnemiş" yapıları yerine "kökleri mazide dalları atide" olan bir ulus inşasına çabalanmıştır. Böylelikle rüştünü ispat etmiş bir "yeni"nin ortaya çıkacağına sarsılmaz bir inançla bağlanmak gerekmiştir.

İş bununla da sınırlı değildir. Yüzyıllardır değiştirmedığı söylemlerini, yapılan modern araştırma ve incelemelerle pekiştirmiş olan oryantizm (şarkiyatçılık), diğer bir tahrik edici unsur olmuş; Türklerin uluslaşma ve modernleşme süreçlerine engel olabilecek pek çok iddia, ön yargı ve inancı da bilim dünyasının gündemine taşımıştır. Bu durum üzerine vurgu yapan Akçura şöyle demiştir:

"Türk Tarihi(nin)...önündeki en büyük problem, umumi tarihe Avrupalıların rü'yet zaviyesinden bakmayıp, onu, sırf hakikat nokta-i nazarından görmek ve bu görüş sayesinde Türk kavminin tarihte hakiki mevziini tayin etmek, yani Türklerin beşer tarihinde oynadıkları ve fakat hasımlarının (oryantalistlerin) gizlemeye çalıştıkları büyük rolü meydana çıkarmak ve bu suretle Türk kavmine tarihi hakkını vermektir."⁵⁷

Akçura'nın bu sözlerinin tüm oryantalist önyargılara cevap olması amacıyla ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Türk Tarih Tezi'ni ve içerdiği bu "aşırı iddiaları", yeni kurulmuş bir devletin reflektif tavırları ve inşa sürecindeki bir ulusun çocukluktan "ergenliğine" geçiş süreci sancılarının dışa yansımaları gibi okumak mümkündür. Tez'de "Medeniyet kuramayan, barbar, sarı ırktan bir millet aşağılamaları" gibi oryantalist iddialara karşın "tüm medeniyetlerin kaynağı olacak kadar" medeniyet yaratıcı, sarı ırk yerine Avrupalıların kendilerini tanımladıkları beyaz-brakisefal ırktan ve bu bağlamda onlarla "öyle ya da böyle bir anlamda akraba" bir millet tasavvuru vardır.

Diğer yandan Türk Tarih Tezi'nin uzunca bir dönem tarih öğretiminin fikrî odağını oluşturması, yetişen nesil üzerinde pek çok kafa karışıklığına da yol açmıştır. Her medeniyeti ve toplumu köken itibarıyla Türk yapan bu teze göre Türklük muğlâk bir anlam kazanmış, karmaşık bir "milli kimlik" tanımı ortaya çıkmıştır. Bu durum elbette ki sağlıksız sayılmalıdır. Buna rağmen, döneminde hem tarih yazımına hem de tarih öğretimine yönelik önemli katkılar sağlamıştır. Tartışmaların, tarihe yönelik dikkat yoğunlaşması, kurumsallaşma ve bu çerçevede zamanla bilimsel yaklaşımlarla yeni araştırmaların üretilmesine vesile olduğu aşikârdır. Türk tarihi araştırmaları hız ve çeşitlilik kazanmış, Türkiye'de tarihçiliğin kurumsallaşması sağlanmıştır. İlk kez Avrupamerkezci düşünce açıkça tespit edilmiş, şarkiyatçıların Türklerle ilgili aşağılayıcı eleştirilerine cevap vermek üzere pek rasyonel olmasa da karşı tezler geliştirilmiştir. Avrupamerkezci düşüncenin tarih yazımındaki etkisi ve olumsuz rolü bu çalışmalardan sonra adeta göz ardı edilmiş, üzerinde durulmamıştır.⁵⁸

Türk Tarih Tezi, Türkiye'de tarihçiliğin iktidarca önemsenerek baş-köşe edildiği bir çalışmadır. Tez dolayısıyla zamanın yönetimine Türk tarihçilerinin bir vefa borcu olduğu açıktır. Çünkü bu tez sayesinde medeniyet temelli bir tarih yazımı ve öğretimi yaklaşımı resmen gündeme yerleşmiştir. Bu durum kısmen eleştiri konusu olabilecekse de ülkemizde son 20 yıldır tarih öğretim programları ve ders kitaplarındaki siyasi-askeri içerik eleştirilerine de geçmişten bir örnek olması bakımından önemli bir katkı sayılmalıdır. Elbette ki tarih öğretiminin sadece medeniyet tarihi ya da sadece siyasi-askeri tarih öğretimini öngörmesi çağdaş tarih eğitimi açısından eksik ve yanlış bir tarzdır. Bu konuda, Türk Tarih Tezi'nin sadece medeniyet temelli bir tarih öğretimi öngörmesini üstü kapalı eleştiren İsmayıl

⁵⁷ Akçuraoğlu Yusuf, "Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak Usullerine Dair", *Birinci Türk Tarih Kongresi*, Ankara, 1932. s.597.

⁵⁸ Avrupa merkezçiliğin tarih yazımında eleştirisi için bakınız: Robert Young, *Beyaz Mitolojiler*, (Çev. Can Yıldız), Bağlam Yayınları, İstanbul, 2000; Samir Amin, *Avrupa Merkezçilik Bir İdeolojinin Eleştirisi*, (Çev. Mehmet Sert), Chivi Yayınlar, İstanbul, 2007; Karam Khella, *Avrupa Merkezçilik Tarihsel Bilincin Yıkımı Ünalist Tarih*, (Çev. İsmail Kaygusuz), Su Yayınevi, İstanbul, 2005. Türk tarih yazımı ve öğretimi üzerine etkisi konusunda ise bakınız: Ahmet Şimşek, "Türkiye'de Tarih Öğretiminin Ulusallığı ve Avrupa Merkezçilik", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.11, S.1, 2007, s.9-38; Fatma Beritan ve Ahmet Şimşek "Tarih Yazımında Avrupamerkezçiliğin İzleri", *Türkiye'de Tarih Yazımı ve Sorunları* konulu basılacak kitabın içinde. (Ed. Vahdettin Engin-Ahmet Şimşek), 2010.

Hakkı Baltacıoğlu'nun yaklaşımına kulak vermekte yarar vardır. Ona göre "Tarihin mevzuunu yalnız siyasî müessesenin, devlet müesseselerinin teşekkülüne hasretmek yanlıştır. Lisan, edebiyat, hukuk vs. cemiyet müesseselerini de ihtiva etmek lazım gelir. Buna karşılık, 'Tarih, siyaset ve muharebeler tarihi değil, medeniyet tarihidir' sözü ilmî bir hüküm değildir. Filvaki, bu hükmü verenlerin zihninde medeniyet ilim, sanat, iktisat yahut keşifler gibi az çok amiyane bir şöhreti veya hali bir cazibesi olan tezahürlere hasredilmiştir. Böyle yaparak siyaset ve harp vakaları medeniyet esasından dışarıda bırakılmıştır".⁵⁹

Sonuçta şu soruyu sormak gerekmektedir? Türk Tarih Tezi bugünkü tarih yazımı ve öğretimi açısından doğruluğu savunulabilecek, benimsenebilecek bir tez midir? Bu soruya doğrudan şu soruyla karşılık vermek gerekecektir: Buna gerek var mıdır?

Türkiye Cumhuriyeti 1930'ların şartlarından ve mahrumiyetlerinden bugün ziyadesiyle uzaktır. Her şeyden önce 1930'lu yılların Dünyası ve Türkiye'sinden bugüne çok şey değişmiştir. Bu çerçevede elbette ki pek çok değer de ya değişti ya da anlamı farklılaştı. Bugün 1930'lu yıllarda olduğu gibi toplumsal olan her şeyi devletin belirleme lüksü ve imkânı kalmamıştır. Daha özgürlükçü bir yaşam tarzı gündemdedir. Bugün Türkiye, düne göre çok daha büyük ve güçlü bir ülkedir. Devlet olarak rüştünü çoktan ispatlamış, her geçen gün Dünya siyasetinde daha fazla etkin rol oynar hale gelmiştir. Bu çerçevede artık, 1930'lu yıllarda olduğu gibi Osmanlı'ya ilişkin bir reddi miras yapması söz konusu değildir. 1930'lu yıllarda yeni bir devlet olarak makul görülebilen bu kararlar, bugün için gereksiz ve yanlıştır. Zaten bu çerçevede Türkiye Cumhuriyeti, 1999 yılında resmi olarak, Osmanlı'nın 700. yıl kuruluşunu benimseyerek bir anlamda tarihiyle barıştığını, bu konjonktürel karara son verdiğini de göstermiştir. Dün, geleneksel yapının devamı konusunda var olan kaygılara dayalı olarak ortaya konan ve Türk Tarih Tezi'nde dile getirilen irrasyonel düşünce ve yaklaşımın tarih yazımı ve öğretiminde etkili olmasını devam ettirmek ve beklemek de gereksizdir. Türk tarihinin Orta Asya'dan başlayan ve kesintisiz olarak Türkiye Cumhuriyeti'ne intikal eden büyük macerası artık tüm tarihçilerce kabul görmüştür. Bu çerçevede Türk tarihinin "eski bir tarih" olmasına karşın "en eski tarih olmadığı", "Türklerin her medeniyetin başlatıcısı olmadığı", Türk dilinin de her dilin kaynağı olmak yerine kendince özgünlüğü bulunan güçlü bir dil olduğu hususu artık ispata muhtaç bir konu değildir.

Kaynakça

- Amin, Samir, *Avrupa Merkezilik Bir İdeolojinin Eleştirisi*, (Çev. Mehmet Sert), Chivi Yayınları, İstanbul, 2007.
- Atsız, Nihal, "Türk Tarihine Bakışımız Nasıl Olmalı? Çınaraltı", S.5, 1941, s.6-8.
- Berktaş, Halil, "Tarih Çalışmaları", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, İstanbul, C. IX, 1983, s.2456-2478.
- Beyatlı, Yahya Kemal, *Tarih Musahabeleri*. (2. Baskı), İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul, 1991.
- Birinci Türk Tarih Kongresi. Konferanslar ve Münakaşalar*, Maarif Vekâleti, İstanbul, 1932.
- Copeaux, Etienne, *Tarih Ders Kitaplarında (1931-1993) Türk Tarih Tezinden Türk İslam Sentezine*, (2. Baskı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000.
- Ersanlı Behar, Büşra, *Tarih ve İktidar*, Afa Yayınları, İstanbul, 1996.
- Eyice, Semavi, Türk Tarihinin Ana Hatları. *Bellekten*, C.XXXII, S.128, 1968.
- Güngör, Erol, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, (19.baskı) Ötüken Yayınları, İstanbul, 1975.
- Güngör, Erol, *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, (14.baskı) Ötüken Yayınları, İstanbul, 1980.
- İnan, Afet, Mehmet Tevfik, Rifat, Samih Yusuf, Akçura, Galip, Reşit, Hasan Cemil, Sadri Maksudi, Şemsettin (Günaltay), *Türk Tarihinin Ana Hatları Methal Kısmı*, Devlet Matbaası (Maarif Vekâleti), İstanbul, 1931.
- İsmayıl Hakkı, *Tarih ve Terbiye*, İstanbul: Semih Lütfi Suhulet Kütüphanesi, 1933.
- Kafesoğlu, İbrahim, Tarih İlimi ve Bizde Tarihçilik, *Tarih Dergisi*, S. 17-18, 1963, s.1-16.
- Kara, Seyfullah, Milli Tarih Anlayışının Romantik Devri: Cumhuriyetin İlk Yılları, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 23, 2004, s.319-334.
- Khella, Karam, *Avrupa Merkezci Tarihsel Bilincin Yıkımı, Ünalıst Tarih*, (Çev. İsmail Kaygusuz), Su Yayınevi, İstanbul, 2005.
- Oral, Mustafa, *Türkiye'de Romantik Tarihçilik (1910-1940)*, Asil Yayınları, Ankara, 2006.
- Ortaylı, İlber, *Gelenekten Geleceğe*, (10. Baskı), İstanbul: Ufuk Yayınları, 2005.
- Özbek, Nadir, "Zeki Velidi Togan ve "Türk Tarih Tezi"" *Toplumsal Tarih*, C.8, S.45, 1997, s.20-27.
- Togan, Zeki Velidi, *Umumi Türk Tarihinine Giriş*, Enderun Yayınevi, İstanbul, 1981.
- Young, Robert, *Beyaz Mitolojiler*, (Çev. Can Yıdız), Bağlam Yayınları, İstanbul, 2000.
- Şimşek, Ahmet, "Türkiye'de Tarih Öğretimin Ulusalılığı ve Avrupa Merkezilik", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.11, S.1, 2007, s.9-38.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Türk Tarihi Yazılırken. *Bellekten*, C.III, S.3, 1939, s.349.

⁵⁹ İsmayıl Hakkı. *Tarih ve Terbiye*, Semih Lütfi Suhulet Kütüphanesi, İstanbul, 1933, s.19.